

Rakennusperintö – 1900-luvun suomalaisen arkkitehtuurin tyyli, osa II

Elina Standertskjöld
Amanuenssi, Suomen rakennustaiteen museo
elina.standertskjold@mfa.fi

2

1930-luku

Maailmanlaajuinen talouslama, joka alkoi New Yorkin pörssiromahduksesta kesällä 1929, hiljensi myös Suomen vientimarkkinat ja valtakunta ajautui rahoituskriisiin. Laman aikana, jolloin kaikkea oli pulaa, karsittiin rakennusistakin kaikki mikä miellettiin turhaksi. Tilojen suunnittelussa ja materiaalien valinnoissa pyrittiin säästämään. Niukkaeleinen tyyli liittyi myös laajempaan yhteiskunnalliseen murrokseen.

Arkkitehtien tärkeimmäksi työtehtäväksi nousi pienasuntojen suunnittelu, mikä edellytti massatuotantoa ja standardisointia. Ornamenttien ja yksilöllisten rakennusosien valmistus ei ollut teollisesti mahdollista. Muutos alkoi vähitellen jo 1920-luvulla ja johti lopulta siihen, että esimerkiksi julkisivuista katosivat kaikki koristeet. Yhä useampi arkkitehti alkoi olla sitä mieltä, että rakennukset tuli suunnitella tarkoitustaan vastaaviksi. Ajateltiin, että rakennuksen ulkoasu muotoutui itsestään kauniiksi, kun sisätilat suunniteltiin toimiviksi. Tätä suunnittelupeuriaatetta alettiin kutsua funktionalismiksi tai ”funkikseksi”. Sana on johdettu funktio-sanasta, joka tarkoittaa toimintaa tai tehtävää.

Funktionalismin edustajat eivät keskittyneet pelkästään arkkitehtuuriin ja muotoiluun uudista-

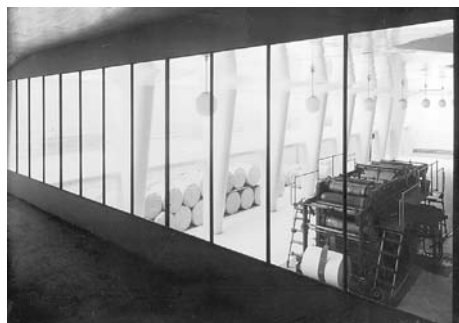
miseen. He ottivat kantaa myös yhteiskunnallisiin kysymyksiin, työväestön ja vähävaraisten puolesta. Liike oli demokraattinen ja kansainvälinen. Sen keulakuvaksi nousi sveitsiläinen arkkitehti Le Corbusier, jonka mukaan ihmiskunnan pelastus oli uudessa arkkitehtuurissa. Saksassa keskeisessä asemassa oli arkkitehti Walter Gropiuksen 1919 perustama Bauhaus-koulu. Koulun opetus käsitti kaikki taiteen alat, ja sen vaikutus ulottuu pitkälle meidänkin päiviemme arkkitehtuuriin, valokuvaukseen, kirjapainotaitteeseen ja muotoiluun.

Funktionalismin aikakaudella modernista tuli muotisana, jolla oli vahva positiivinen lataus. Koneita ja tekniikkaa ihailtiin siinä määrin, että niistä tuli suosittuja aiheita maalaustaiteessa ja valokuvauksessa. Arkkitehtuurissa koneromantiikka ilmeni siten, että rakennuksiin ja sisustuksiin otettiin aiheita valtamerialaivoista ja autoista. Koteja ryhdyttiin nimeämään asumiskoneiksi ja tiloissa liikkuvien ihmisten liikeratoja alettiin tutkia tieteellisesti. Kaupunkisuunnittelussa järkiperäinen ajattelu ilmeni siten, että suunnitelmia laadittiin tilastollisten laskelmien perusteella. Arkkitehdit hyödynsivät syntyvyys- ja kuolleisuuslukuja sekä lääke- ja luonnontieteitä.

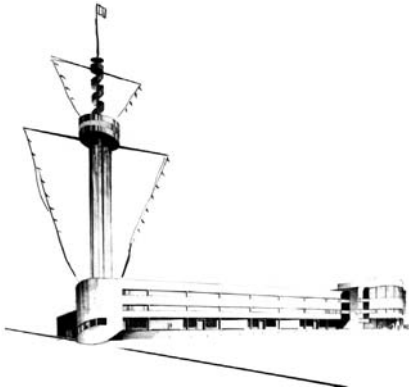
Suunnittelijat ryhtyivät myös tietoisesti hyödyntämään uutta rakennustekniikkaa. Le Cor-

Kuva 1. Alvar Aalto: Lounais-Suomen maalaistalento, Turku 1928. Julkisivuista on karsittu lähes kaikki ornamenttiikka.

Kuva 2. Alvar Aalto: Turun Sanomien toimitalo, Turku 1930. Valokuvassa korostuu ajalle tyyppilinen koneromantiikka.

Kuva 3. P.E. Blomstedt: Kotkan kaupungintalon kilpailuehdotus 1931.

busieriä kiinnosti erityisesti teräsbetonirakenteiden kehittäminen yhä monipuolisemmiksi. Hän halusi luoda uudelle arkkitehtuurille yleispätevät säännöt, jotka toimitisivat kaikkialla maailmassa. Le Corbusierin mukaan rakennuksessa tulisi olla:

1. Betoninen pilari-laatta-järjestelmä, jossa pystypilarit ja vaakatasossa olevat laatat kannattivat rakennusrunkoa. Väliseinät voitiin rakenteen ansiosta sijoittaa mihin vain pilarien väliin. Näin syntyi ”vapaa pohjaratkaisu”.
2. Tasakatto, jota voisi käyttää myös oleskeluun.
3. Nauhaikkunat, eli ikkunat jotka olivat matalia ja kiinni toisissaan siten, että ne muodostivat yhtenäisen nauhan.
4. Vapaa julkisivu, mikä tarkoitti sitä, että ulkoseinät eivät olleet tiilestä muurattuja kantavia rakenteita, vaan ne ikään kuin ”ripustettiin” betonirunkoon.
5. Rakennuksen nostaminen pilareille, niin että talon alle saattoi ajaa autolla, tai että rakennusta ympäröivä vihialue saatettiin ulottaa rakennuksen alle.

Arkkitehdit ympäri maailmaa ryhtyivät soveltaamaan näitä sääntöjä yksityistaloista tehtäisiin. Tasakatosta tuli uuden arkkitehtuurin tavaramerkki. Se levisi kaikkialle Eurooppaan ja nousi Hitlerin Saksassa jopa poliittiseksi kysymykseksi. Kansallissosialistit pitivät tasakattoa epäkansallisena ja halusivat kieltää sen käytön. Vaikka kylmä ilmasto lumineen ei tasakattoa suosinutkaan, sen käyttö levisi myös Pohjoismaihin.

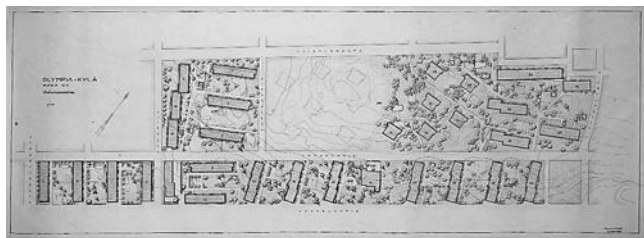
Suomessa Le Corbusierin ja Bauhaus-koulun opit tulivat tunnetuiksi 1920-luvun lopussa. Funktionalismi-sana alkoi kuitenkin yleistyä vasta myöhemmin. Uluksi arkkitehdit puhuivat

Kuva 4. Alvar Aalto: Turun Sanomien toimitalo, Turku 1930.

saksalaiseen tapaan uudesta rakentamisesta, uusasiallisuudesta ja rationalismista. Alvar Aalto sovelsi ensimmäisenä Suomessa Le Corbusierin viittä sääntöä Turun Sanomien toimitalossa 1929. Rakennuksessa oli tasakatto, nauhaikkunat, pilari-laattarunko ja betonista valetut, ei-kantavat julkisivut. Rakennuksen pohjakerros ei kuitenkaan ollut avoin, vaan ensimmäisen kerroksen julkisivu oli alun perin vain vedetty sisään katulinjasta.

Kaupunkisuunnittelussa tapahtui suuri muutos. Kaupunkirakenne haluttiin avata ja muuttaa väljemmäksi. Tämä merkitsi sitä, että luovuttiin perinteisistä kaupunkitiloista kuten katuja reunustavista yhtenäisistä taloriveistä, toreista ja korttelipihoista. Ihanteeksi muodostui avara, vihreä, valoisa ja hygieeninen kaupunki. Rohkeimmissa suunnitelmissa kaupunkikeskukset viheralueiden määrää saattoi olla jopa 90 % pinta-alasta. Funktionalismin avoin rakennustapa mahdollisti usean eri talotyyppin rakentamisen samalle alueelle. Modernin asuinrakennuksen perusmalliksi muotoutui lamellitalo. Sanan suomenkielinen vastine on ”kaitiotalo”, mikä kuvaa hyvin rakennuksen kapeaa muotoa. Talojen rungot tehtiin niin kapeiksi, ettei huoneistojen keskelle jäänyt pimeitä tiloja. 1930-luvulla mottona oli: ”Huoneeseen, johon ei tule auringonvaloa, tulee lääkäri”. Lamellitalojen lisäksi asuinalueil-

Kuva 5. Hilding Ekelund, Martti Välikangas: Olympiakylä, Helsinki 1940. Lamellitalot on sijoitettu vapaasti viheralueelle.

le saatettiin sijoittaa 9–12-kerroksisia pistetaloja sekä rivi- ja omakotitaloja.

Lamelli- eli kaitiotalon kehittämiseksi pidettiin Suomessa arkkitehtuurikilpailu vuonna 1932. Voittaneita ehdotuksia esiteltiin samana vuonna pidetyillä Pohjoismaisilla rakennuspäivillä. Kilpailun tarkoituksena oli selvittää rakennusten ihanteelliset korkeudet, välimatkat ja sijoitus ilmansuuntiin nähden sekä samalla kehittää nykyaikainen huoneistotyyppi.

1930-luvun alussa vallinnut taloudellinen lama johti kuitenkin siihen, että lamellitaloja ei juurikaan rakennettu. Osaksi tämä johtui siitä, että asuntojen rakentaminen ei ollut tähän aikaan kunnallista vaan pääasiassa yksityistä liiketoimintaa. Toinen syy oli se, ettei vanhoja asemakaavoja ehditty uusia riittävän nopeasti. Suomessa rakennettiin 1930-luvulla vain kaksi lamellitalo-alueita. Molemmat liittyivät teollisuuslaitoksiin. Alvar Aallon suunnittelema Sunilan selluloosatehtaan työväen asuinalue lähellä Kotkaa valmistui kahdessa osassa. Ensimmäinen vaihe 1938–39 ja toinen vasta 1950-luvulla. Valtion Tykkitehtaan työntekijöille Rautpohjaan rakennetut asuintalot ajoittuvat vuosille 1929–38.

Huolimatta siitä, että julkinen rakentaminen väheni pula-aikana, sairaaloita rakennettiin 1930-luvulla huomattava määrä. Niistä kehitet-

tiin rationaalisia laitoksia, jotka toimivat lähes tehdasmaisen tehokkaasti. Päämääränä oli tuottaa mahdollisimman monia terveitä yksilöitä yhteiskunnalle. Modernismi oli omiaan parantola-arkkitehtuuriin, koska samat tekijät, joita funktionalistit pitivät tärkeinä: riittävä valon ja ilman saanti sekä hygieenisuus, olivat keskeisiä myös taistelussa tuberkuloosia vastaan. Jo vuosisadan alussa oli opittu tuntemaan auringonvalon tuberkuloosibakteereja tappava vaikutus.

Ensimmäinen Suomeen varta vasten tuberkuloosipotilaita varten rakennettu parantola oli Onni Tarjanteen suunnittelema, Punkaharjulle 1903 rakennettu, Takaharjun parantola. Se oli poikkeuksellisen uudenaikainen ajankohtaansa nähden ja enteilikin jo myöhempien sairaalarakennusten ulkoosaa. Parantolan seinät olivat sileäksi rapatut ja vaaleat, mikä loi vaikutelman puhtaudesta. Hygieenisuus oli etusijalla myös 1920- ja 1930-luvuilla rakennettujen keuhkotautiparantoloiden suunnittelussa. Sileät ulkoseinät maalattiin vaaleiksi ja sisäseinät valoa heijastaviksi ja helposti puhdistettaviksi. Näin syntyi valkoiseksi funktionalismiksi kutsuttu rakennustyyli.

”Valkoinen funksi” yhdistetään Suomessa usein myös osuusliikkeiden arkkitehtuuriin. Liikkeet rakensivat maailmansotien välisenä aikana tuotantolaitoksia, tukkuvarastoja ja mylly-

Kuva 6. Alvar Aalto: Sunilan tehtaan asuinalue, Kotka 1938.

Kuva 7. Onni Tarjanne: Takaharjun parantola, Punkaharju 1903.

Kuva 8. Bertel Strömmer: Tampereen keuhkotali 1939.

Kuva 10. Niilo Kokko, Heimo Riihimäki, Viljo Revell: Lasipalatsi, Helsinki 1936. Neonvalot ovat tärkeä osa rakennuksen ulkoarkkitehtuuria.

Kuva 9. Osuusliike Liiton myymälä- ja kahvila-rakennus 1930-luku.

jä talousalueiden keskuksiin, joissa ne yhä tänään edustavat merkittävää vaihetta paikkakuntansa historiassa. Pienemmissä kaupungeissa ja varsinkin kirkonkylissä osuuskaupan talo oli usein ensimmäinen funktionalistinen rakennus. Tyypillisessä maaseutumyymälässä oli kauppa, varastotila ja myymälänhoitajan asunto. Kaupan sisustusmateriaalit olivat mahdollisimman helposti puhdistettavia: seinät oli päällystetty kaakeleilla tai marmorilla ja lattiat erilaisilla laatoilla. Kaupassa vallitsi järjestys, koska kaikille tuotteille oli oma paikkansa. Suuret näytekkunat takasivat riittävän valoisuuden, mutta toisaalta ikkunat suojattiin markiiseilla, etteivät esillä olleet tavarat pilaantuneet auringossa.

Modernistiset rakennukset eivät kuitenkaan kaikki olleet puhtaan valkoisia. 1930-luvulla rakennusten ulkoseinät saatettiin maalata vaalean vihertävällä, vaalean kellertävällä tai harmaalla värillä. Mikäli seinät maalattiin puhtaan valkoiseksi, niihin yhdistettiin mielellään kirkkaan värisiä yksityiskohtia. Idea noudatteli maalaustaitteessa samanaikaisesti vallalla ollutta abstraktia suuntausta. Arkkitehdit saivat vaikutteita taide-

suunnasta, josta käytetään nimitystä neoplastismi. Se oli saanut alkunsa Hollannista. Suuntauksen edustajat, joista tunnetuin oli Piet Mondrian, jakoivat kuvapinnan kirkkaanvärisiin suorakaitsiin, jotka he rajasivat mustilla viivoilla. Taiteilijat käyttivät vain päävärejä, punaista, sinistä ja keltaista yhdistettynä valkoiseen, mustaan ja harmaaseen.

Arkkitehtuurissa vastakohta valkoisen ja puhtaiden värien välillä saatiin aikaiseksi esimerkiksi asentamalla ikkunoihin kirkkaanväriset markiisit. Parvekkeiden kaiteet ja ulko-ovet saatettiin myös maalata punaisiksi tai sinisiksi. Ulkoseiniä koristeltiin värillisillä kaakeleilla, klinkkereillä ja neonvaloilla. Neonvalomainokset yleistyivät 1930-luvulla. Mainosvalojen sijoittelu julkisivuihin alkoi jopa vaikuttaa rakennusten suunnitteluun.

Myös sisustuksissa tuli muotiin kirkkaat, puhtaat värit. Modernin, hygieenisen ja tarkasti mitoitettun pienasunon suunnittelusta tuli yksi funktionalistien tärkeimmistä tehtävistä. Kodin kauneus yhdistettiin siisteyteen ja puhtauteen. Keittiöissä ja kylpyhuoneissa käytettiin kiiltävää terästä ja kaakeleita sekä muita helposti puhdistettavia materiaaleja. Seinät saatettiin päällystää jopa kirkkaanvärisillä lasilevyillä. Huonekaluissa käytettiin kromia ja teräsputki-jalkoja yhdistettynä sileään vaneriin. Kerrostalojen porraskäytäviin asennettiin rikkakulut, joiden kautta kerroksista pudotetut roskat päätyivät kellarissa olevaan jätehuoneeseen.

1930-luvulla asuinrakennuksiin tehtiin huoneistokohtaiset parvekkeet, joilla perheenmännät saattoivat tuulettaa mattoja ja vuodevaatteita. Helsingissä yleistyivät ”töölöläiskerkerit”, joiden sivuikkunoiden kautta asuntoihin saatiin enemmän valoa. Töölöstä erkkervillitys levisi vähitellen koko maahan. Vuosikymmenen lopulla tuli myyntiin myös niin kutsuttu ”perspektiivi-ikkuna”, jossa oli vain yksi iso ruutu, joka

Kuva 11. Dag ja Kaj Englund: Asuintalo Bjergeres, Helsinki 1938. Olohuoneeseen sijoitettu ruokailumurkkaus.

Kuva 12. Erik Bryggman: Vierumäen urheilupuisto, Heinolan mlk 1936.

Kuva 13. Yrjö Lindegren, Toivo Jäntti: Olympiastadion, Helsinki 1.rakennusvaihe 1934–1938.

2

kääntyi keskellä olevan saranan varassa niin, että myös ulkopuoli voitiin pestä.

Liikuntakulttuurin nousu oli olennainen osa maailmansotien välisen ajan henkeä. 1920- ja 1930-luvulla perustettiin urheiluseuroja ja aloitettiin suuria rakennushankkeita. Suomessakin ryhdyttiin rakentamaan urheiluun liittyviä rakennuksia. Vuonna 1936 valmistui Erik Bryggmanin suunnittelema Vierumäen urheiluopisto ja 1937 Eero Vaskisen Nastolaan suunnittelema Pajulahden opisto. Suomessa urheilurakentamista vauhditti lisäksi olympiakisat, jotka vuonna 1938 päätettiin pitää Helsingissä. Alun perin kaupungin oli tarkoitus toimia kisojen isäntänä vuonna 1940. Vuotta aikaisemmin syttynen sodan takia kisoja jouduttiin kuitenkin siirtämään aina vuoteen 1952. Olympiarakennusten suunnittelu ajoittui kuitenkin aikaisemmaksi, pääasiassa vuosien 1938–40 välille. Vuonna 1938 valmistunut, arkkitehtien Yrjö Lindegrenin ja Toivo Jäntin suunnittelema Olympiastadion nousi modernin Suomen kansalliseksi symboliksi.

Taloudellisesta lamasta johtuen funktionalistisia rakennuksia toteutettiin vähemmän kuin suunnitelmia tehtiin. Modernismi levisi kuitenkin 1930-luvun aikana koko maahan, pääasiassa osuusliikkeiden ansiosta. Helsingissä asuneet arkkitehdit omaksuivat modernismin hitaammin. Syynä tähän oli se, että pääkaupungista haluttiin rakentaa itsenäistyneen Suomen uusi liike- ja hallintokeskus. Vaikka liike-elämän edustajat saattoivat hyväksyä uuden tyylin tehdas- ja varastorakennuksissa, he eivät pitäneet sitä sopivana vakavaraisuutta edustavissa konttori- ja liikerakennuksissa. Funktionalismin ei myöskään katsottu sopivan kirkkorakennuksiin. Sotien välisenä aikana pelkistetty klassismi säilyikin näissä rakennustyypeissä elinvoimaisena modernismin rinnalla.

Kuva 14. Sigurd Frosterus, Ole Gripenberg: Helsingin Säästöpankin konttori, Helsinki 1932. Rakennus edustaa liikearkkitehtuurille tyypillistä pelkistettyä klassisimista.

1940-luku

1930-luvun loppupuolella arkkitehdit alkoivat etsiä vaihtoehtoja puhdasoppiselle modernismille. Kehitysoptimismi, johon funktionalismi oli perustunut, menetti uskottavuutensa kun toisen maailmansodan uhka alkoi olla ilmeinen. Tämä koski niin Suomea kuin useampia muitakin Euroopan maita. 1930-luvun lopun ja 1940-luvun arkkitehtuuri erosi monessa suhteessa sotaa edeltäneestä tyylistä, jonka perustana oli ollut kansainvälisyys sekä tieteen ja tekniikan hyödyntäminen suunnittelussa. Sota herätti voimakasta isänmaallisuutta ja kotiseuturakkautta. Sodan jälkeen ihmiset kaipasivat elämäänsä jatkuvuutta ja turvaa. Romantiikan keinoin yritettiin, ja monesti onnistuttiinkin, luomaan ihmisten ympärille lämpöä ja kodikkua.

Jo 1930-luvun lopulla alkoi rakennusten julkisivuihin taas ilmestyä veistoksia ja kohokuvioita. Funktionalismille tyypillisistä nauhaikkunoista luovuttiin lasin puutteen ja tasakatoista bitumin puutteen vuoksi. Tilalle tulivat pulpetti-, auma- ja satulakatot sekä pitkät räystäät. Yksi 1940-luvun suosikkimateriaaleista oli liuskekivi. Sitä käytettiin sekä julkisivujen koristeena että lattiamateriaalina. Siitä muurattiin myös takkoja ja savupiippuja. Parvekkeisiin ja porraskaiteisiin lisättiin koristeellisia yksityiskohtia.

Kuva 15. Erik Bryggman: Villa Nuuttila, Kuusisto 1949.

1930-luvun järkiperaiselle ajattelulle täysin vieras ilmiö oli kuusi- ja kahdeksankulmion käyttö arkkitehtuurissa. Niitä käytettiin sekä yksityiskohdissa, kuten pienissä ikkunoissa, että suuremmissa mittakaavassa, kuten arkkitehti Runar Finnilän 1939 piirtämässä Fabianinkatu 6:n liike- ja asuintalossa, jossa on kahdeksankulmainen sisäpiha. Ääritapaus lienee ollut Aallon 1940-luvulla Strömberg Oy:n asuinalueelle

Kuva 16. Arne Ervi, Elsi Laisaari: Nuojuuan voimalaitoksen asuinalue, Oulujoki Oy, Vaala 1948.

Kuva 17. Alvar ja Aino Aalto: Villa Mairea, Noormarkku 1939.

Vaasaan suunnittelema kahdeksankulmainen lämpökeskus.

Romantiikka ilmeni myös yleisenä muotojen vapautumisena ja luonnonmateriaalien käytön lisääntymisenä. Alvar Aallon 1938–39 Noormarkkuun suunnittelemassa Villa Maireassa tämä muutos on jo selvästi nähtävissä. Rakennuksen epäsymmetriset muodot ja sisätilojen kodikkuus ovat kaukana funktionalismin ”asumiskoneesta”. Julkisivuissa käytetyt materiaalit, puupinnat, liuskekivet ja luonnonkiviportaat, häivyttävät rakennuksen ympäröivään luontoon.

Maanläheinen, vapaamuotoinen arkkitehtuurisuuntaus voimistui sodan aikana. Näin kävi osaksi olosuhteiden pakosta, kun suunnittelijat siirtyivät hygieenisistä kaupunkiasunnoistaan korsujen hämärään maailmaan. Sodassa rinta-

Kuva 18. Ilmari Tapiovaara: Korsi Aunuksen Kannaksella 1942.

Kuva 19. Viljo Revell: Sotainvalidien veljesliiton ammattioppilaitos, Liperi 1949.

malle rakennettujen korsujen kohdalla ei varsinaisesti voi puhua tyylistä, mutta rakennustavaltaan ne olivat orgaanista eli luonnon muotoihin perustuvaa arkkitehtuuria puhtaimmillaan. Nämä mahdollisimman hyvin maastoon piilotetut rakennelmat tehtiin paikalta saatavasta materiaalista, puusta, kivistä ja turpeesta.

Korsuarkkitehtuurin erityispiirteet siirtyivät nopeasti siviilikäyttöön. Arkkitehdit piirsivät rakennuksia, jotka mukailivat maaston muotoja tai jopa kätkeytyivät ympäröivään luontoon. Tällaisia maisemaan sulautuvia rakennuksia ovat Viljo Revellin 1946–49 suunnittelema Liperin Sotainvalidien veljesliiton ammattioppilaitos ja Arne Ervin Pyhäkosken voimalaitoksen vierasmaja, joka on lähes suojaamioitu, sillä sen liuskekivillä koristellut seinät muistuttavat koivunrungon pintaa.

Orgaanista suuntausta edusti myös amerikkalainen arkkitehti Frank Lloyd Wright, jonka arkkitehtuuri nousi sodanjälkeisessä Suomessa kiinnostuksen kohteeksi. Hänet teki tunnetuksi Alvar Aalto, joka tuotti Amerikka rakentaa -näyttelyn Tukholmasta Helsinkiin 1945. Wright oli yksi näytellyssä esitellyistä yksittäisistä arkkitehteistä. Aalto oli tutustunut Wrightin töihin paikan päällä oleskellessaan Yhdysvalloissa ennen sotaa ja sen aikana. Kiinnostus Wrightin arkkitehtuuria kohtaan johtui osaksi sodan jälkeisestä poliittisesta tilanteesta. Suomalaiset arkkitehdit eivät halunneet tunnustautua vanhan liittolaisen Saksan ihailijoiksi. Wrightin arkkitehtuuri edusti maksimaalista yksilönvapautta ja luonnonläheisyyttä. Suomalaiset kokivat tämän sodan jälkeisissä ankeissa oloissa vapauttavana.

Wrightin vaikutusta voidaan nähdä muun muassa arkkitehtien piirtämien omakotitalojen ja rivitalojen pohjaratkaisuissa. Esimerkiksi Arne Ervi piirsi teollisuuslaitosten yhteyteen suunnittelemiinsa asuintaloihin sisä- ja ulkotilo-

Kuva 20. Aarne Ervi: Villa Ervi, Kuusisaari, Helsinki 1950.

Kuva 22. Alvar Aalto: A. Ahlström Oy:n Varkauden talotehtaan esivalmistaman tyypitalon pystytys 1940.

ja välittäviä terasseja ja verantoja. Hänen omassa talossaan, joka valmistui Helsingin Kuusisaareen 1950, sisä- ja ulkotila sulautuvat yhtenäiseksi kokonaisuudeksi samalla tavalla kuin Aallon suunnittelemassa Villa Maireassa. Wrightin vaikutusta on myös nähtävissä 1940-luvulla suosituksi tulleessa laakeassa ja leveälapeisessa kattotyypissä. Hyvä esimerkki tästä on edellä mainittu Revellin suunnittelema Liperin ammattopilaitos.

Sodan aikana Karjalan alueen arkkitehtuuri oli erityisasemassa. Kiinnostus alueen arkkitehtuuria kohtaan heräsi uudestaan, kun takaisin-vallattujen kaupunkien ja kylien rakennuskantaa ryhdyttiin korjaamaan. 1940-luvulla samoin kuin vuosisadan vaihteessa ilmestyi useita kirjoja Karjalan arkkitehtuurista. Itäiset vaikutteet näkyivät jo varhain korsujen yksityiskohdissa, kuten ikkuna- ja ovilistoissa. Aarne Ervin Hel-

sinkiin 1946 suunnittelema Kestikartano-ravintolan sisustus oli ehkä tunnetuin esimerkki 1940-luvun karjalaisvaikutteisesta arkkitehtuurista. Vaikutus ulottui kuitenkin laajemmallekin. Alvar Aallon mukaan karjalaisten kylien maastoa myötäilevä rakennustapa tuli ottaa koko maan jälleenrakennustyön esikuvaksi.

Jälleenrakennuskaudella, joka yleensä ajoitetaan vuosien 1945–1952 välille, suomalaisten arkkitehtien täytyi löytää ratkaisua satojen tuhansien evakoiden asuttamiseksi ja sodassa tuhoutuneiden rakennusten korjaamiseksi. Heidän työnsä oli toisin sanoen varsin laaja-alaista, sillä he joutuivat suunnittelemaan tehtaiden ja voimalaitosten ohella pussia yhdenperheen taloja. Talojen suunnittelussa tärkeää oli, että ne soveltuivat sarjavalmistukseen. Teollisesti valmistettävien talojen tyyppejä oli kehitelty pitkään. Jo 1910-luvulla oli tehtaiden työväelle rakennettu pussia asuinrakennuksia, jotka muistuttivat toisiaan. 1930-luvulla teollista valmistusta kehittäli muun muassa Ahlström Oy Varkauden tehtaallaan, mutta vasta siirtoväen asuttaminen edellytti niin suuren määrän rakentamista, että se teki talojen valmistamisen tehtaille houkuttelevaksi. Teollinen talonvalmistus pääsi käytännössä alkamaan 1941, kun suunnittelu ja tuotanto saatiin toimimaan yhteen.

Korkean sokkelin varaan puusta rakennettu kuutiomainen, harjakattoinen omakotitalo oli yleisin tyyppi sodan aikana ja jälleenrakennuskaudella. Esikuvana oli monet teollisuusväestölle suunnitellut tyypit. Sittemmin otettiin käyttöön matalaharjainen kellariton omakotitalo, joka istui maalaismaisemaan paremmin. Se sopi myös hyvin esikaupunkialueille, joissa sitä rakennettiin suurempina ryhminä.

Kuva 21. Aarne Ervi: Ravintola Kestikartano, Helsinki 1946.

Kuva 23. Viljo Revell: Vaasan Saton pistetaloja, Vaasa 1941.

Kuva 24. Martta Martikainen Ypyä ja Ragnar Ypyä: H. W. Snellman Oy, Rautatalo Oy, Oulu 1947.

Kerrostalotyypit eivät erityisemmin kehittyneet 1940-luvulla. 1930-luvulla ihanteeksi muodostunut tapa rakentaa samalle alueelle erilaisia rakennustyyppijä säilyi 1940-luvullakin. Noppamaista pistetaloa pidettiin rakennuskustannuksiltaan edullisimpana. Lamellitaloista tehtiin asuntopulan vuoksi korkeampia kuin 1930-luvulla. Helsingin Meilahden pohjoisosaan valmistui heti sodan jälkeen useita seitsemänkerroksisia taloja. Rakennukset ovat ulkoasultaan vaatimattomia, niissä ei esimerkiksi ole parvekkeita, kuten 1930-luvun kerrostaloissa.

Jälleenrakennuskaudella julkisivujen rappauksesta tehtiin karkeaa. Se muistutti 1920-luvulla tehtyjä seinäpintoja, joita elävöitettiin erilaisilla käsittelytavoilla. Ulkomaalien puutteen vuoksi värit olivat kuitenkin erilaisia kuin 1920-luvulla. Silloin julkisivuissa käytettiin pastellisävyjä sekä eri värejä räystäissä ja listoissa. 1940-luvulla julkisivut olivat yksivärisiä. Kalkkimaali sävytettiin maaväreillä, keltamullalla tai rautaoksidin punaisella tai vihreällä. Uutuutena oli ”paperappaukseksi” kutsuttu rap-

Kuva 25. Aarne Ervi: Finland Housen sisustus, New York 1948. Valaisimet Paavo Tynell.

paus. Se tehtiin niin, että laastiin sekoitettiin sora tai kevytsora.

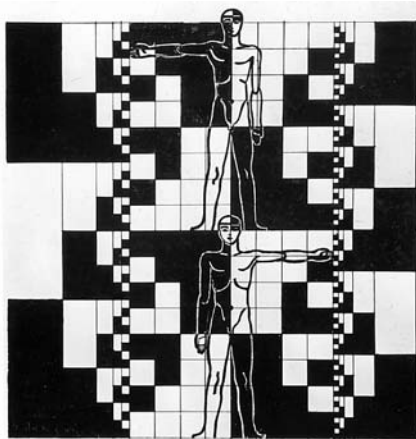
Koristeellisimmat julkisivut tehtiin liikeraennuksiin ja julkisiin rakennuksiin. Martta ja Ragnar Ypyän suunnittelemassa H.W. Snellmannin liiketalossa Oulussa, joka valmistui 1947, on roiskerappaukseen tehty pyöreitä kuvioita ja piparkakkumuoteilla pieniä tähtiä. Piparkakkukuviot maalattiin valkoisella, pohjavärinä oli ruskea. Vuonna 1948 valmistuneen Helsingin Lastenlinnan sairaalan ulkoseiniin on puolestaan uurrettu erilaisia kuvioita, joita täydentävät kokokuvioiset ympyrät, tähdet ja kuunsirpöt. Kohokuviot ovat valkoisia, sinisiä ja keltaisia. Rappauksen teki rapparimestari Yrjö Kyllönen. Sairaalan suunnittelivat Elsi Borg ja Otto Flodin.

1940-luvun sisustusten muotomaailma oli vapaampi ja leikkisämpi kuin asiallisella 1930-luvulla. Porraskateissa ja parvekkeissa käytetty ohut pyöröteräs taivutettiin kaarelle, ja puusepät tekivät kädenjohtimista ja ovenkahvoista varsinaisia taidonnäytteitä. Tumma puusta tehdyt sohva- ja tupakkapöydät saattoivat olla muunaisen tai maalauspaletin muotoisia. Muotoilija Paavo Tynell suunnitteli 1940-luvulla lukuisia katto-, pöytä- ja seinälamppuja vapaasti muotoillusta rei’itetystä messingistä. Ruotsalaisilta arkkitehteilta suunnittelijat omaksuivat viherkasvien käytön. Erilaiset köynnöskasvit sekä ulkona että sisällä lisäsivät luonnonläheisyyttä arkkitehtuuriin.

Romantiikka ei kuitenkaan täysin syrjäyttänyt 1930-luvun modernismia. Teollisuuden rakennukset ja osuuskauppojen siilot säilyttivät modernin ilmeensä. 1940-luvulla järjestetyissä arkkitehtuurikilpailuissa modernismi ja roman-

Kuva 26. Erik Bryggman: Ylösnousemuskappeli, Turku 1941. Kappelin sisustuksessa viherkasveilla oli tärkeä osuus.

Kuva 28. Aulis Blomstedt: Moduulitutkielma 1950-luku.

Kuva 27. Hugo Harmia, Woldemar Baeckman: Kauppakorkeakoulu, Helsinki.

tiikka esiintyvät usein rinnakkain. Hyvä esimerkki on 1941 Helsingin kauppakorkeakoulusta järjestetty kilpailu. Sen voitti Hugo Harmian ja Woldemar Baeckmanin rikasmuotoinen suunnitelma, kolmannen palkinnon saanut Dag Englundin ehdotus puolestaan edusti modernia linjaa. Näiden kahden suuntauksen yhdistyminen kypsytti vivahteikkaan, materiaalirikkaan, mutta samalla modernin tyylin, josta tuli suomalaisen arkkitehtuurin tavaramerkki 1950-luvulla.

1950-luku

Toinen maailmansota opetti, että kansojen ja yhteiskuntarakenteiden tuhoaminen kävi entistä nopeammin ja tehokkaammin. Tämä sai sodan kokeneet ihmiset arvostamaan viihtyisää kotia

ja arkielämää tavallistakin enemmän. Suomalaisen rakennusmestarien julkaisemassa lehdessä ”Rakennustaidossa” oli 1952 kirjoitus, jossa todettiin: ”Eikö ole aivan luonnollista, että aikana, jolloin joka päivä kuullaan uutisia keksinnöistä, joilla kaiken elämän tuhoaminen käy entistä varmemmin ja nopeammin, elämä sellaisenaan, ilman koruja, on arvioitu uudelleen ja entistä korkeammalle.”

Arkkitehtuurissa yksinkertaisuus, kauneus ja arkielämän mukavuus asetettiin edustavuuden edelle. Selkeää järkiperaista ajattelua pidettiin itsestään selvänä. Hyvä esimerkki oli arkkitehti Aulis Blomstedt, joka kirjoitti klassisista mittajärjestelmistä ja kehitti ihmisen mittoihin perustuvaa arkkitehtuuria. Hän tutki myös luku-suhteiden musikaalista harmoniaa ja kultaista leikkausta. Blomstedt suunnitteli 1950-luvulla tarkkaan mitoitettuja asuinrakennuksia, joissa hän käytti moduuliluontoista mittaverkostoa. Varhaisimpia esimerkkejä on vuonna 1951 valmistunut Turun Invalidien talo.

Matkailu alkoi elpyä sodan jälkeen ja arkkitehdit pääsivät katsomaan paikan päälle sellaisia kohteita, joihin he olivat tutustuneet vain lehtien ja kirjojen välityksellä. Tosin matkustaminen oli nykypäivän mittapuun mukaan edelleenkin hidasta. 1950-luvulla anglosaksisten maiden, etenkin Yhdysvaltojen, vaikutus kasvoi. Suomalaiset omaksuivat Yhdysvalloista rakennusteknisiä uutuuksia ja ottivat mallia uudella mantereella tehdyistä liikenne- ja rakennusprojekteista. Matkasti-pendien turvin he saattoivat oleskella Yhdysvalloissa pitempiäkin aikoja.

Amerikkalaisuus vaikutti vahvimpana esikaupunkien yksilöllisesti suunnitelluissa oma-

Kuva 29. Aarne Ervin ottama matkakuva New Yorkista 1940-luvun loppu.

Kuva 30. Viljo Revell: Villa Tallberg, Helsinki 1950-luku.

Kuva 31. Esko Korhonen: Roihuvuoren ostoskeskus, Helsinki 1954.

kotitaloissa. Erityisesti ylemmän keskiluokan ja sivistyneistön piirissä ihanteeksi muodostui uuden aikainen ”esikaupunkihuvila”, joka oli suuri kokoisempi kuin vähävaraisempien omakotitalo. Hyvä esimerkki tällaisesta mittatilaustyönä tehdystä omakotitalosta on arkkitehti Viljo Revellin Helsingin Lautasaareen 1955–56 suunnittelema Villa Tallberg. Toinen Yhdysvalloista Suomeen tuotettu uutuus oli ostoskeskus. Suomessa käytettiinkin 1950-luvun puoliväliin asti englanninkielistä lainasanaa ”shopping center”. Keskuksia rakennettiin pääasiassa uusiin asuma-alueisiin. Niiden kaupankäynti perustui yksityisautoiluun, minkä vuoksi niiden lähelle rakennettiinkin lähes aina parkkialueet. Suomeen ostoskeskukset tulivat, kun elintarvikkeiden säännöstely 1954 lakkautettiin ja kauppalveluja ryhdyttiin kehittämään.

Ruotsi ja Tanska olivat 1950-luvun alussa suosittuja matkakohteita. Läntisiin naapurimaihin lähdettiin ruokaostoksille ja huvittelemaan. Ruotsista saattoi ostaa elintarvikkeita ja ylellisyystavaroita, joista kotimaassa saatettiin vain haaveilla. Osa suomalaisista arkkitehteistä työskenteli sodan aikana ja sen jälkeenkin naapurimaissa. Martta Martikainen-Ypyä toimi johtavana arkkitehtina vuokralaisten säästökasassa- ja rakennuslainatoimistossa Tukholmassa 1944–49. Hänen miehensä Ragnar Ypyä perusti toimiston Kööpenhaminaan 1951 voitettuaan Glostrupin keskussairaalan kansainvälisen arkkitehtuurikilpailun.

Ruotsia pidettiin asuntosuunnittelun mallimaana. 1940-luvulla, suomalaisten ollessa sodassa, ehtivät ruotsalaiset paneutua perusteellisesti asuntosuunnittelun ongelmiin. He myös kirjoittivat aiheesta paljon. Arkkitehti Hilding Ekelund, joka toimi 1950-luvulla asuntosuunnittelun professorina Teknillisessä korkeakoulussa, vei arkkitehtiopiskelijat pariinkin utseen Ruotsiin ja Tanskaan tutustumaan uusimpaan arkkitehtuuriin. Naapurimaiden vaikutus

Kuva 32. Hilding Ekelund: As. Oy Porintie 5, Helsinki 1958.

Kuva 33. Kaija ja Heikki Siren: Kansallisteatterin pieni näyttämö, Helsinki.

Kuva 34. Alvar Aalto: Säynätslon kunnantalo, Jyväskylä 1951.

oli selvästi nähtävissä suomalaisten arkkitehtien 1950-luvulla suunnittelemissa asunalähiöissä.

1950-luvun arkkitehtuurissa modernismi ja romantiikka yhdistyivät. Tämä oli nähtävissä jo 1940-luvulla pidettyjen arkkitehtuurikilpailujen ehdotuksissa. Hyvä esimerkki on Palacen talo. Tässä suorakaiteenmuotoisessa kymmenkerroksisessa hotelli- ja konttorirakennuksessa on yhtenäiset teräksiset nauha-ikkunat, minkä vuoksi sitä on usein pidetty sodan jälkeisen uusmodernismin edustajana. Rakennuksen sisustus edustaa kuitenkin materiaalirikkaudessaan selvästi vielä 1940-luvun romantiikkaa. Toinen esimerkki on 1954 valmistunut Kansallisteatterin pieni näyttämö Helsingissä, jossa tiukan pelkistetty julkisivu on päällystetty erisävyisillä tummanvioleeteilla keraamisilla laatoilla.

Alvar Aalosta tuli 1950-luvulla suomalaisen arkkitehtien johtohahmo. Hän voitti kilpailuja ja sai runsaasti toimeksiantoja. Aalto sai myös kansainvälistä tunnustusta osakseen. Hänen arkkitehtuurissaan hallitsevaksi materiaaliksi tuli punatiili. Aallon ”punatiilikauden” päätöitä ovat Säynätsalon kunnantalo (1951), Muuratsalon koetalo (1953), Kansaneläkelaitoksen pääkonttori (1956), Helsingin Kulttuuritalo (1958) ja Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulu (1959). Aalto, kuten muutkin suomalaiset suunnittelijat, oli taitava yhdistämään paikallisia piirteitä kansainväliseen modernismiin. Tästä hienostuneen materiaalitajun, yksilöllisyyden ja yksinkertaisuuden yhdistelmästä tuli 1950-luvulla suomalaisen arkkitehtuurin tavaramerkki, joka nosti sen ennen näkemättömään maailmanmaineeseen.

Hienostuneen yksinkertaisuuden ohella arkkitehtuurissa korostettiin yksilöllisyyttä ja ilmaisuun vapautta. Tämä ilmeni vapaamuotoisina ja veistoksellisina muotoina. Joskus liiallisesta yksilöllisyydestä tuli suorastaan rasite, kun aina piti keksiä jotain uutta. Tämä näkyi erityisesti kirkkoarkkitehtuurissa. Viljo Revellin 1958–60 suunnittelema Vatialan siunauskappelissa kirkkosalia hallitsee ruiskubetonilla toteutettu korkea holvikaari. Aarno Ruusuvooren samaan aikaan suunnittelema Hyvinkään kirkko rakentuu kahdesta vastakkain asetetusta kolmisivuisesta pyramidimuodosta, ja Alvar Aallon Vuoksenmiskan kirkko, joka valmistui 1958, muodostaa viuhkamaisine sisätiloineen organisen kokonaisuuden.

Yksilöllisyyden korostaminen näkyi myös asuntojen pohjaratkaisuissa. Avoin korttelirakenne antoi mahdollisuuden muunnella talojen pohjamuotoja aiempaa vapaammin. Asuinrakennuksista saatettiin tehdä kaarevia, mutkittelevia tai jopa tähdenmuotoisia. Sisätilat suunniteltiin niin, että ne sulautuivat yhteen ilman suorakulmaisia aksleita. Hieno esimerkki tällaisesta vapaasta tilasommittelusta on Alvar Aallon Berliinin asuntonäyttelyn Hansavierteliin

Kuva 35. Viljo Revell: Vatialan siunauskappeli, Kangasala 1960.

Kuva 36. Alvar Aalto: Hansaviiertel, Länsi-Saksa 1957.

1957 piirtämä kahdeksankerroksinen asuinrakennus. Sen runko on nivelletty ja siinä olevien asuntojen sisätilat on suunniteltu niin, että olohuoneet yhdistyvät vapaasti muihin tiloihin ja myös ulkotilaan taitavasti sijoitettujen parvekkeiden välityksellä.

1950-luvun asutusuunnittelulle oli tyypillistä, että rakennuskorkeuksilla ja erilaisilla julkisivumateriaaleilla luotiin vaihtelua muuten yhtenäisesti rakennettuihin kaupunginosiin ja

Kuva 37. Markus Tavio: As. Oy. Viisikko, Tapiola, Espoo 1954.

Kuva 38. Martta-Martikainen Ypyä ja Ragnar Ypyä: Kivelän sairaalan sairaanhoitajien asunnot, Helsinki 1954. Rakennuksissa on ruuturapaus, joka jäljittelee betonielementtejä.

lähiöihin. Metsälähiöt rakennettiin matalammin kuin kantakaupunkien asuinalueet. Sääntönä oli, että rakennukset madaltuivat kohti metsäreunaa. Asuintaloissa kerroskorkeudeksi vaikiintui 2,8 metriä ja huonekorkeudeksi 2,5 metriä. Tämä näkyi rakennusten julkisivuissa. Ne ikään kuin liitistyivät, koska kun kerroksia madallettiin, myös ikkunat madallettiin ja levennettiin.

1930-luvulla yleistynyt nauhaikkuna otettiin taas käyttöön. Parveke alettiin 1950-luvulla mieltää osaksi asuntoa, tavallaan yhdeksi huoneeksi. Aluksi rakennettiin ulokeparvekkeita,

Kuva 39. H. Siiskonen: Asuintalo Oy ”Lasitalo”, Hyvinkää 1950-luvun loppu.

mutta myöhemmin suojaisampia, sisäänvedettyjä parvekkeita. Pienempiin asuntoihin tehtiin niin kutsuttuja ”ranskalaisia” parvekkeita, joissa oven edessä on pelkkä kaide tai kukkalaatikotiasanne.

Erilaisia betonielementtejä kokeiltiin 1950-luvulla sekä rakenteissa että julkisivuissa. Kantavat rakenteet olivat kuitenkin usein vielä sekarakenteita ja vaikka betonisia julkisivuelementtejä kehiteltiin ahkerasti, yleistyivät ne vasta 1960-luvulla. Julkisivuihin saatettiin 1950-luvulla jopa tehdä ruuturappaus, joka näytti siltä kuin seinät olisivat olleet betonielementtejä. Ensimmäinen asuinkerrostalo, jonka ulkoseinät tehtiin elementeistä, valmistui 1957 Koivikkotie 14:ään Helsingin Maunulaan. Nämä niin kutsutut sandwich-ruutuelementit valmistettiin kuitenkin työmaalla eikä tehtaassa. Tämän kaksoeroksisen rivitalon oli suunnitellut Rudolf Lanste.

1950-luvun arkkitehtuurille oli ominaista materiaalirikkaus. Sisustusten ohella se näkyi rakennusten julkisivuissa. Asuinrakennuksissa rapattuun pintaan yhdistettiin tiiltä, poimupeltiä, klinkkeriä, puuta tai mineriittiä. Liikerakennusten julkisivuissa saatettiin käyttää kuparia,

alumiinia tai läpivärjättyjä lasilevyjä. Esimerkiksi Per Björkvallin 1955 suunnittelemassa Lappeenrannan tavaratalo Oy:ssä oli kadunpuoleinen julkisivu vihertävän harmaata ja mustaa lasia. Lasia saatettiin käyttää asuinrakennuksissakin. Hyvinkäälle, Uudenmaankatu 12:een, rakennettiin 1950-luvun lopulla Asunto Oy ”Lasitalo”, jonka julkisivuelementit ovat sinistä lasia. Rakennuksen oli suunnitellut talousneuvos H. Siiskonen.

1950-luvulla arkkitehtuuri oli vielä korkeatasoisesti toteutettua ja arkkitehdit vastasivat kokonaisvaltaisesti rakennusten suunnittelusta. 1960-luvulla tilanne muuttui. Rakennusosia alettiin valmistaa tehtaissa suurina sarjoina. Teollisuuden edustajat ja rakennusliikkeet saivat enemmän päätösvaltaa myös suunnittelu-prosessissa. Tämä johti siihen, että 1950-luvun inhimilliset tiilikerrostalot saivat väistyä betonielementtejä siirtelevien nosturien liikeratojen mukaan sijoitettujen samankaltaisten betonikuutioiden tieltä.

Lisää tietoa kirjasta Arkkitehtuurimme vuosikymmenet 1930–1950, Elina Standertskjöld.

Kuvaajat aakkosjärjestyksessä (Kuvan numero kuvaajan nimen jälkeen):

- Kaj Englund: 11*
Aarne Ervi: 16 ja 20
Kari Hakli: 12
Heikki Havas: 30, 31 ja 37
Heinrich Iffland: 10
Pentti Ingervo: 35
Kolmio: 21
Eino Mäkinen: 19 ja 22
Pietinen: 8, 27 ja 33
Presse Foto: 36
Pääesikunnan kuvakeskus: 7 ja 18
Foto Roos: 6, 9, 14 ja 24
Gustaf Welin: 1, 2 ja 4
Nils Erik Wickberg: 23